

SPROGMUSEET : Redaktør: Ole Stig Andersen

Kelterne – Europas indianere

Af Bjørn A. Bojesen 27. september 2011 • I kategorien [Enkeltsprog](#) •

Smag lige på ordet *keltisk*. Måske tænker du på mørkt øl, irsk folkemusik og *riverdance*, sækkepibespillende skotter i ternet kilt og engelsk med sjov accent. Men engang bandt kelterne store dele af Europa sammen med deres sprog, krigerkultur og uregerlige fantasi...

I det nordlige Wales levede der engang en troldkyndig kvinde ved navn Ceridwen [keridwen]. Hun havde de to dejligste børn man kunne forestille sig. Derudover var hun mor til misfosteret Afagddu [avágði].

For at hjælpe sin søn til et bedre liv, gik Ceridwen i gang med at samle ingredienser til en trylledrik. På dagen Lunasadh, den første august, var det hele grydeklart. Hun satte en blind mand til at puste til flammerne, og den unge mand Gwion til at røre i gryden, i et år og en dag.

Da brygget omsider var ved at være færdigkogt, sprøjtede der tre skoldhede dråber over på Gwions hånd. Han suttede dem øjeblikkeligt i sig. Smerten blev dulmet, men drikken var ødelagt: Den gik over til noget giftigt stads der ætsede gryden bort og dræbte både planter og kryb og de kreaturer der drak af den å hvor det til sidst løb ud. Alle de magiske kræfter, der var tiltænkt Afagddu, forplantede sig nu i Gwions krop. Han flygtede angst.

Men Ceridwen havde regnet den ud og satte rasende efter ham. Før han vidste et ord af det, havde han forvandlet sig til en hare. Hun blev til en mynde, og åndede ham gøende i nakken.

Han kastede sig dernæst ud i den nærmeste strøm og blev til en laks, men hun tog odderham, og fortsatte jagten under vand.

Så sprang han op i luften som en fugl, men hun blev til en høg og langede ud efter hans små vinger.

Til sidst styrtede han ned på et logulv, hvor han gemte sig som et korn blandt hvedekornene. Hun blev en kulsort høne, og pikkede ham straks i sig.

Fortællingen ender ikke her. Kornet gør Ceridwen gravid, og inden længe genføder hun Gwion som troldmanden [Taliesin](#). Men jeg sætter streg her, fordi denne korte passage for mig lugter, smager, føles ... keltisk.

Det keltiske – mere end pubpynt

Hvad er det ved ordet *keltisk* der kan få ellers rationelle sjæle til at forsvinde ind i tykke bøger eller klikke sig væk på internettet? I fortællingen om Gwion kunne man pege på "det keltiske" i de farverige billeder, i symbolikken (gryde = genfødsel), i de flydende overgange og ekstreme kontraster (underskønne kontra hæslige børn), i de fremmedetende navne... Fantasien løber højt og slet løbsk. "Det keltiske" gennemsyres af en livsglæde og en nerve som for mig at se er usædvanlig i europæisk sammenhæng. Det keltiske univers er besjælet, og Taliesin er "sig selv", hvadenten hans ydre form er en fisk, et korn eller Gwion. En tilsvarende følelse af kontinuerlig besjælethed kan man få af at betragte den klassiske keltiske billedkunst, hvor den kreative "ånd" løber gennem de sirligt stiliserede fletmønstre, spiraler og dyr.

I den brede offentlighed fylder "det keltiske" forsvindende lidt, i hvert fald i Danmark anno 2011. I starten af årtusindet, da irsk økonomi havde det godt, kunne man i aviserne læse om "Den keltiske tiger". Og rejsende i Irland eller Skotland – eller blandt ølkrusene på en irsk pub i Danmark – har måske lagt mærke til diverse dekorative skilte på et eller andet kryptisk sprog. Men skotterne og irerne taler da engelsk – omend med rulle-r og charmerende tonegang – så hvad er det for noget mystik?!

Jeg vil hævde at "det keltiske" er en sammensat, kulturel atmosfære eller stemning. Nogle af bestanddelene er materielle eller ceremonielle, såsom den keltiske harpe, skotske tartaner (ternede stofmønstre der symboliserer Skotlands traditionelle klaner) eller kornisk brydning. Men det allervigtigste i "den keltiske pakke" er efter min mening det sproglige, sådan som det kommer til udtryk i de keltiske myter og digte, og ikke mindst i de sprog som disse tekster først blev nedskrevet på. (Sandsynligvis drejer det sig om mundtligt overleveret digtning der på et tidspunkt er blevet skriftliggjort.)

Ligesom de germanske sprog (som fx skandinavisk, engelsk, tysk) er de keltiske sprog en undergruppe af de indoeuropæiske sprog. Der findes i dag seks keltiske sprog, og de tales af minoriteter i dele af Vesteuropa, samt i enkelte bosættelser i Den Nye Verden. Samtlige keltisktalende er i dag tosprogede, med engelsk, fransk eller spansk som første eller andet sprog. De nulevende keltiske sprog er som følger:

Eget navn	Dansk navn	Majoritetssprogsnavn	Tales af	I
Gæliske sprog (også kaldet 'Q-keltiske')				

Seneste sprognyheder

4/5	Sprogforskerne fandt en skat i skoven politiken.dk
27/4	Lille indsats styrker små børns sprog www.dr.dk
26/4	Lad os komme det danske 'jantekomma' til livs politiken.dk
23/4	Ud med sproget - Berlinske Mener www.b.dk
20/4	Unikt runefund i centrum af Odense videnskab.dk

4/1	John Holm, Pioneer in Linguistics, Dies at 72 www.nytimes.com
10/8	Young women, give up the vocal fry and reclaim your strong female voice www.theguardian.com
20/5	Bill Funding Native Language Programs Passes mtpr.org
17/5	Sounds Of The Pilbara II: Songs In Language finishes recording - WAM - West Australian Music wam.org.au
13/5	Seven US Senators Introduce Bill to Promote Preservation of American Indian Languages - Native News Online nativenewsonline.net

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sprog museet.dk [på et større kort](#)

Mere i kategorien 'Enkeltsprog'

Gagauzerna, en folkspillra med förnyad status

Uzbekisk arabisk – et besøg i landsbyen Jogari

Moldavisk

Er jiddish et døende sprog?

Nye kommentarer

Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?

Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish

Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Monica Scheuer til Jødiske efternavne

jane til Jødiske efternavne

InglêS til Sprogene i Mozambique

Birgit Eggert til Hvad er der blevet af Maren?

Grethe Movsing til Hvad er der blevet af Maren?

Henrik Klindt-Jensen til Ded borriijnholmska måled

Artikler om

Gaeilge	Irsk, gælisk, irsk-gælisk	Irish, Irish Gaelic, Irish (engelsk)	ca. 0,5 mio (heraf ca. 60.000 førstesprogsbrugere)	Éire/Irland (inkl. Nordirland)
Gàidhlig	Skotsk-gælisk, gælisk	Scottish Gaelic, Gaelic (engelsk)	ca. 80.000	Alba/Skotland, Cape Breton Island (Canada)
Gaelg	Mansk, mansk-gælisk, manx	Manx, Manx Gaelic (engelsk)	1.700	Mannin/Man (Isle of Man, mellem Irland og Britannien)
Britanniske sprog (også kaldet 'P-keltiske')				
Cymraeg	Walisisk, kymrisk	Welsh (engelsk), galés (spansk)	750.000	Cymru/Wales, Argentina (Chubut-provinsen i Patagonien)
Brezhoneg	Bretonsk	Breton (fransk)	200.000	Breizh/Bretagne (Frankrig)
Kernowek, kernewek	Kornisk	Cornish (engelsk)	2.000	Kernow/Cornwall (Storbritannien)

Grunden til at skotsk-gælisk mangler et kort navn a la *irsk*, er at engelsk i det skotske lavland har et søstersprog der er mindst lige så "skotsk" som gælisk, nemlig det *scots* som Robert Burns brugte i "*Auld Lang Syne*" ("Skuld gammel venskab rejn forgo") og andre digte.

Galiciske sækkepibeblødere, gaiteros (Foto: Dario Alvarez, Wikimedia)

forstå det keltiske – inklusive nutidens keltisktalende minoriteter og deres selvforståelse – er vi nødt til at tage et dyk ned i historien.

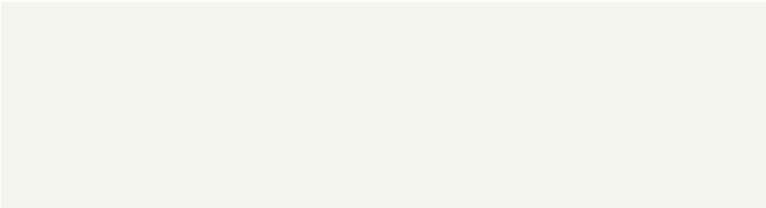
Den romerske feltherre Gaius Iulius Caesar skrev sig ind i både litteratur- og verdenshistorien med sin *Commentarii de Bello Gallico*, på dansk *Kommentarer over den galliske krig*. Hans felttog og erobring af Gallien – et område der stort set overlapper med de moderne stater Frankrig, Belgien, Luxembourg og (dele af) Svejts – løb af stabelen fra 58 til 51 f.v.t. og kostede henved en million gallere livet. Ud over at være et af tidernes største folkemord, markerer militæraktionen kelternes exit fra den store europæiske scene.

I dag kender mange Cæsar og gallerne fra den franske tegneserie om *Asterix* og Obelix, men er måske ikke så klar over at gallerne også var "keltere". I bund og grund er det blot to udgaver af samme navn. Romerne kaldte dem for *galli*, grækerne sagde κελτοί [keltoj]. Selv kaldte de sig, i følge Cæsar, for *celtae* [keltaj]. Roden GAL- genfinder vi i øvrigt i sprognavnet *gælisk* og i egnsnavnene Galicien (Spanien) og Galatien (Tyrkiet). Det viser hvor udbredte kelterne en gang var.

Som navnene indikerer, var den sproglige afstand mellem græsk og oldkeltisk ikke aldeles uoverkommelig. Tættest på var de latinske dialekter. Af gode grunde er det svært at vide hvornår kelterne blev keltere, det vil sige, hvornår de keltiske dialekter begyndte at udskille sig fra de øvrige indoeuropæiske dialekter. Det bliver ekstra svært fordi de gamle keltere – i modsætning til deres græske og romerske sproglægtninge – ikke var et aktivt skrivende folkefærd.

Den græske historiker Herodot (som levede i det 5. årh. fvt) placerede kelternes hovedland i området ved floden Donaus udspring, altså i nutidens Schwarzwald i Sydtyskland. Enkelte arkæologer har villet se kelternes oprindelse i urnemarkskulturen, en bronzealderkultur der blomstrede i området mellem Ungarn og Østfrankrig (via Tjekkiet, Østrig og Sydtyskland) i tiden 1300 til 750 fvt. Den har fået sit navn efter periodens gravskik, der indebar kremering og bisættelse af den afdødes aske i en såkaldt urnegrav.

De fleste tekster jeg har læst, tager dog springet frem til jernalderen, og finder de første keltere i [Hallstattkulturen](#) (ca. 800–500 fvt.) og [La Tène-kulturen](#) (ca. 500–100 fvt.). Det er i La Tène-kulturen kunsten begynder at se "keltisk" ud, og blandt andet gør brug af spiralen som motiv. Det skyldes angivelig inspiration fra nye, søndenalpine handelspartnere (etruskerne).

Fra aske til Asterix

I Vigo i [Galicien](#) har de et fodboldhold der hedder *Real Club Celta*. Turister i området kan købe t-shirts med keltisk-inspirerede knudemønstre og lytte til *gaiteros* – musikanter der går i geled gennem de galiciske byers gader mens de spiller på et instrument der påmindrer kraftigt om en skotsk sækkepibe. Sidst jeg tjekkede, talte de galicisk og spansk i området – de er begge romanske sprog.

Ingen Galicien-tur er komplet uden et besøg i de keltiske ruiner, som fx de slyngede murfundamenter i [Celanova](#). De er en påmindelse om at fortiden er en væsentlig del af begrebet "keltisk". Hvis vi ønsker at

Keltiske ruiner i Celanova, Galicien (Foto: Lazariparcero)

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk

Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter

engelsk esperanto Formidling fransk identitet

konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord

ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion

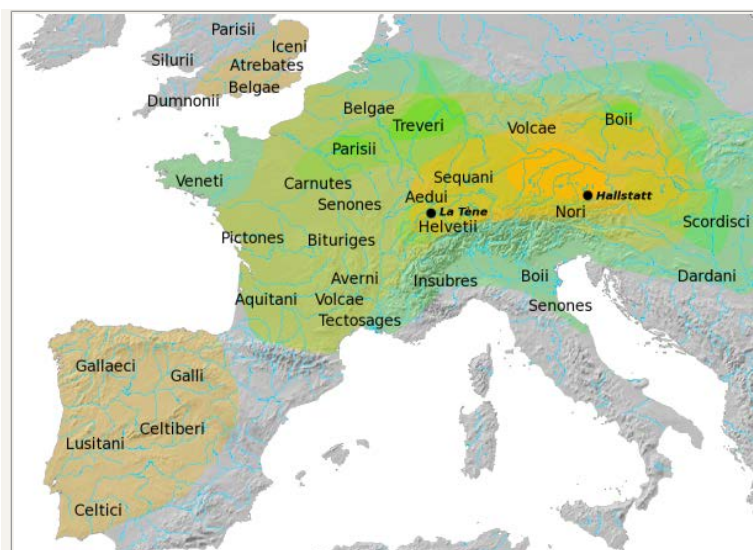
romanske sprog russisk Sjov skriftsprog sprogdød Sproggeografi

sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi

svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale

Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
januar 2015	Ethnologue: Languages of the World
december 2014	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
november 2014	LL-Map: Language and Location
maj 2014	Minority Rights Group
marts 2014	Omniplot. Writing Systems and Languages of the World
februar 2014	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
oktober 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	Bogstavlyd
juli 2012	Dansk sprognavn
juni 2012	Den danske ordbog
maj 2012	Dialekt.dk
april 2012	dk.kultur.sprog
marts 2012	Korpus.dk
februar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
januar 2012	Ordbog over det danske sprog
december 2011	Ordnat. Dansk sprog i ordbøger og korpus
november 2011	Sproget.dk
oktober 2011	Svenska Akademien
september 2011	Θ (Schwa.dk)
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	
februar 2010	
januar 2010	
december 2009	
november 2009	
oktober 2009	
september 2009	
august 2009	
juli 2009	
juni 2009	

Hallstatt- og La Tène-kulturens udbredelse. Inklusive navnene på forskellige keltiske stammer. Flere af disse stammenavne overlever i moderne stednavne, såsom Paris, Belgien og den tyske by Trier (af treveri). Stammen boii har lagt navn til Böhmen og således også til alle verdens bohemer. (Kort: Wikimedia)

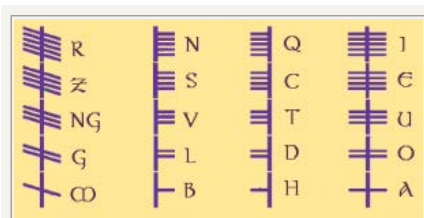
maj 2009
april 2009
marts 2009

Hallstattkulturen har sit kerneområde i det sydlige Tyskland og Böhmen (hvis navn stadig påmindrer om den keltiske stamme *boii*), og La Tène er opkaldt efter et jernalderfundsted i nærheden af Neuchâtel i Svejs. Det er i dette område, med Alperne og floden Donau som de vigtigste geografiske markører, det keltiske "urhjem" ligger. (Eller med Den Store Danske Encyklopædis ord: "mellem Østfrankrig og Böhmen.")

De keltisktalende stammer udnyttede deres centrale position til at agere mellemmand i handlen med råvarer fra Nordeuropa og statusvarer fra Middelhavseuropa. På den måde kunne de opbygge et overskud, som høvdingerne kunne bruge til at befæste deres magt med, blandt andet ved at bygge *oppida* (latin, i ental: *oppidum*), fæstninger på bakketoppe. Der opstod en ekspansiv krigerkultur, der søgte lebensraum på bekostning af andre europæiske folkeslag.

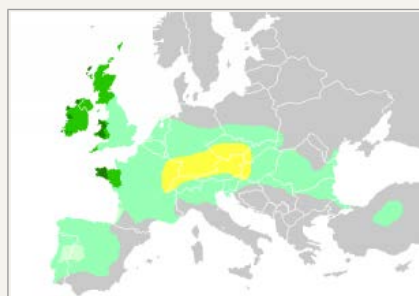
Den keltiske ankomst af Gallien begyndte omkring år 600 f.v.t. Små halvandet hundrede år senere trængte de over Pyrenæerne og lagde bunden for de såkaldte *keltiberere*, Spaniens gamle keltiske befolkning. Der opstod endvidere en bosættelse ved de norditalienske søer, hvor sproget *leptontisk* udfoldede sig. På et tidspunkt må kelterne være kommet til atlantehavssøerne Britannien og Irland, hvor den oprindelige befolkning blev sporløst assimileret. Kun i det nordlige Skotland vidner historiske beretninger og spredte inskriptioner på det uklassificerede sprog *piktisk* om en blandingsgruppe der *kan* have bibeholdt førkeltiske træk et stykke ind i vor tid.

De *fastlandskeltiske* sprog er bevaret i form af indskrifter fundet på leptontisk i Italien, gallisk i Frankrig og keltiberisk i Spanien. De stammer alle fra de sidste århundreder f.v.t. De ældste inskriptioner på *øskeltisk* er fundet på Irland og stammer fra 300-tallet. De er skrevet på oldirsk med det særlige *ogham*-alfabet, der kan minde lidt om de skandinaviske runer.

Det irske ogham-alfabet

Da Europa talte keltisk

Det gule område viser kelternes "urhjem" i Hallstatt-tiden (6. årh. før vor tid). De grønne områder viser kelternes maksimale udbredelse i det 3. årh. f.v.t.; de moderne "keltiske nationer" er markeret med en mørkere nuance; de helt mørkegrønne felter viser hvor der stadig tales keltiske sprog. (Kort: Wikimedia)

I slutningen af det femte århundrede før vor tid er den civiliserede husfred forbi, da keltiske lykkejægere trænger ind på etruskisk, romersk, illyrisk og græsk område. (Etruskerne var et ikkeindoeuropæisk folk i Norditalien; deres sprog blev gradvist afløst af italiske dialekter. Illyrerne huserede på Balkan-kysten, fra det moderne Slovenien til Albanien.)

Kelterne bliver en alvorlig trussel for Rom da bevæbnede horder krydser Alperne og slår sig ned i Po-dalen. I år 390 fvt. går de til angreb på selve Rom. Efterhånden genvinder romerne kontrollen, men det er først med etableringen af den romerske provins Gallia Cisalpina – "Gallien på denne side af Alperne" – i år 82 fvt. at romerne helt får bugt med de keltiske (og etruskiske) elementer på Den Italiske Halvø.

Kelterne krydser også Donau, og invaderer Balkanhalvøen på aggressiv vis. I 279 f.v.t. hærger de Makedonien, og når under lederne Brennus og Acichorius helt ned til det græske helligsted i Delphi (det med Oraklet), som de ligeledes udplyndrer.

I forbindelse med Balkanvandringerne når kelterne også for første gang Asien. På invitation af den krigstrængte kong Nikomedes af [Bithynien](#) i

Lilleasien ankommer en skare på 10.000 keltiske lejesoldater med lige så mange kvinder og børn. De ender med at erobre og bebygge højlandsprovinserne Galatie, der fra ca. 270 fvt. og nogle århundreder frem eksisterer som en keltisktalende udpost. Den berømte statue Den Døende Galler – som i dag findes på Kapitol, Rom, i form af en romersk marmorkopi af en græsk original – afbilder en af disse galatere. Apostlen Paulus skrev omkring år 50 et græsksproget brev til galaterne – det såkaldte [Galaterbrev](#) – som dermed blev sikret en plads i alverdens bibler.

Med etableringen af Galatien når kelterne deres maksimale udbredelse. Længe før EU bandt kelterne store dele af Europa sammen med en fælleskultur der løb som en rød tråd fra Irland i vest, via Storbritannien, Den Iberiske Halvø, Gallien og kerneområdet ved Donau og Alperne (i dele af det moderne Sydtyrkland, Svejts, Østrig, Norditalien, Tjekkiet, Ungarn), til bjergene i det der langt senere kom til at hedde Tyrkiet.

Det ville dog føre til en alvorlig misforståelse at kalde det keltiske område for et rige. Det bestod af stammer der var lige så forskellige fra hinanden som moderne hollændere og islændinge er det blandt de germanskaltende folk. Der var nogle sproglige og kulturelle ligheder – bl.a. har guden Lugh været kendt i store dele af Vesteuropa – men ellers har der næppe været nogen enhedsfølelse der strakte sig ud over lokalsamfundet.

Galatien – så langt nåede kelterne. Galaterne er dog forlængst blevet assimileret med andre folkeslag, og i det moderne Tyrkiet skal man på museum for at finde spor af landets keltiske arv. (Kort: Wikimedia)

Den Døende Galler – som i dag opbevares på Kapitol i Rom – forestiller en lilleasiatisk, keltisk kriger i dødsdansk. Bemærk sværdet, nøgenheden og halsringen.

Druider og krigere

Romerne og grækerne så på deres nordlige naboer med nysgerrighed og ærefrygt. Men de klassiske beskrivelser, herunder Cæsars, er ikke altid pålidelige i antropologisk forstand. De er præget af romernes og grækernes behov for at fastholde kelterne i rollen som "de andre", og lysten til at forstå bliver underordnet en række skabelonagtige generaliseringer: Kelterne er krigsgale, drukfældige og iltre; kelterne er store og lyshårede og tatoverede, og alle mændene har overskæg; kelterne slås nøgne og de afstiver deres frisure med kalk. Som de fleste fordomme byggede de på noget, nemlig middelhavsfolkernes konkrete møder med keltiske krigere. Men de fortæller billedet en kende.

En undergruppe af keltiske krigere, af romerne kendt som *gaesatae*, gik vitteligvis nøgne i kamp, kun bærende en gylden halsring. "Den Døende Galler" afbilleder en sådan kriger. De fleste andre krigere bar dog *bracae* eller "broger", det vil sige bukser (jf. det danske ord *Dannebrog*). Asterix-tegneserien gør meget grin med de skortklædte romere over for de buksebærende gallere – i det moderne Europa skal man sjovt nok til det halvkeltiske Skotland for at se mænd med skørt.

De gamle keltere levede primitivt. Hvor mærkeligt det end kan forekomme nutidige læsere, så fandtes der ingen keltiske byer. Kelterne boede i spredte huse af tømmer eller sten, og mange steder levede man i slægtskabsklynger, men det forblev på gård- og landsbyniveau. Det skyldtes fremmed påvirkning, fra henholdsvis romerne og vikingerne, at fx Paris, London og Dublin blev byer.

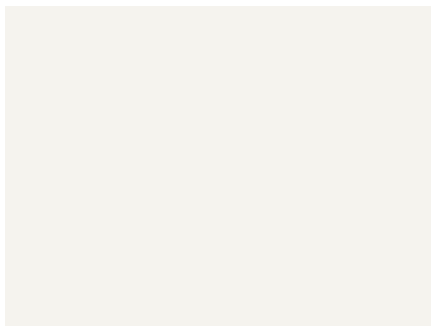
Kelterne havde heller ingen penge. Økonomien var baseret på byttehandel med kvæg; i det gamle Irland var den grundlæggende målestok en *sét*, tilsvarende værdien af en halv malkeko. Senere, igen på grund af påvirkning udefra, blev der også præget mønter i keltiske områder.

Kelterne levede i små, klanbaserede kongedømmer. Samfundene var klasseinddelte; ud over kongen (høvdingen) var der en adelsklasse, bestående af krigere og landejere; en "akademikerklasse" bestående blandt andet af druider og skjalde; og en klasse af livegne bønder, af Cæsar kaldet *plebs*. Mange steder holdt kelterne også slaver.

Kelterne var stærkt slægtsfokuserede. Når en konge døde i det gamle Irland og Wales, *valgte* man en ny konge blandt de arveberettigede, som i Irland omfattede den afdødes oldebørn. Alle personer i en sådan familieklan var forbundne af et ufravigeligt skæbnefællesskab; hvis én fra en anden klan fornærmede eller sårede ens klansfælle, var det ikke længere en sag mellem enkeltpersoner. Spørgsmål om ære, hævn og erstatning kom hele klanen ved. Denne tankegang er klart mindre individualistisk end både romernes og vikingernes.

Druiderne var kelternes åndelige altmuligmænd, som både skulle agere vismænd, præster, dommere og lærere. Da de gamle keltere levede uden skriftsprog, er senere tiders forestillinger om druiderne præget af en del mystik. Billedet af den gamle (trolde)mand der går ude i skoven og samler urter under hellige egetræer, er blevet en genganger i den vesteuropæiske tradition, fra Arthur-sagnetenes [Merlin](#) til [Miraculix](#) i *Asterix* (og Tolkiens [Gandalf](#)).

Cæsar skriver at det tog tyve år at blive druide; så meget lærdom var det der skulle memoreres. En druide skulle vide alt om stammens historie, om

planter, stjerner og guder. Han var sit folks omvandrende bibliotek. Cæsar er dog mindre flatterende i sin beskrivelse når han hævder at gallerne på hans tid brugte det græske alfabet, og deraf udlægger at druiderne med vilje undlod at nedskrive deres viden – for hvad ville der ske med deres magt og indflydelse hvis deres viden blev allemandseje?

Der vides ikke så meget om de gamle kelteres religion, andet end at de ligesom de andre indoeuropæiske folk havde en hel række af guddomme. Religionen kan have varieret fra sted til sted. Blandt de overleverede gudenavne finder vi faderskikkelsen [Teutates](#), den behornede gud [Cernunnos](#) og hestegudinden [Epona](#). Kelterne havde mange helligsteder i det fri, blandt andet en del hellige lunde. Her blev der ofret til guderne – engang imellem kunne offeret sågar bestå af mennesker. Hovedjagt og hovedkult lader til at have forekommet i flere keltiske samfund.

Det mest bylignende i de keltiske samfund var *oppida*, de befæstede bakketoppe. Et *oppidum* kunne rumme både bygninger og jordlodder der var omringet af en mur, vold og/eller palisade. Det var den perfekte bastion i krigstider. Det var ligeledes normalt at gårde og mindre bebyggelser var indgærdet. Folk i de gamle keltiske samfund har ikke følt sig for sikre!

Arkæologernes mange våbenfund bekræfter at kelterne levede i et krigermiljø. Ud over de store kampe mod fremmede invasorer, har de fleste krige været små og ikke tjent noget videre formål end at plyndre kvæg og vise muskler over for rivaliserende klaner. Kelterne elskede gode historier, og de skjalde hvis opgave det var at prise den lokale konge, skulle have noget at synge om.

I lighed med druiderne havde de keltiske skjalde eller *barder* ingen tekster der kunne hjælpe dem. Så sent som i 1100-tallet blev det hævdet at en irsk barde kunne henvend 350 fortællinger udenad! På grund af denne stærke mundtlige tradition havde kelterne en stor tro på ordets magt og en lige så stor flair for retorik. I en periode blev det tilmed in at hyre en gallisk retor (retoriklærer) i Rom.

Den keltiske mundtlige tradition blomstrede i Britannien og Frankrig i den tidlige middelalder, og affødte blandt andet sagncyklussen om [Kong Arthur](#) og Ridderne af det runde bord, som har sat spor i eftertidens europæiske litteraturhistorie. De keltiske barder foregreb Shakespeares *Romeo og Julie* med historien om [Tristan og Isolde](#).

Det noget maskuline og hårde billede der tegnes af arkæologerne og hærføreren Cæsar, bliver gjort blødere i kanterne af kelternes egne historier. I det overleverede materiale fra Irland og Wales er mange af kvinderne, såsom Ceridwen i starten af denne artikel, stærke, smukke og aktive. Ikke-keltiske skribenter har såmænd også skildret kelterne som et følsomt og "forfinet" folkefærd, så det næsten kan lyde som moderne klichébeskrivelser af franskmænd (!). Blandt andet har historikeren [Ammianus Marcellinus](#), som levede i Bysants i det sjette århundrede, beskrevet gallerne optagethed af hygiejne: "ingen mand eller kvinde, hvor fattig vedkommende end måtte være, kunne ses beskidt eller i laser." Den bretonske forfatter [Ernest Renan](#) skrev i 1859 om kelterne: "Intet andet folkefærd har forestillet sig det kvindelige ideal med større følsomhed..."

Øerne – den sidste højborg

Med Romerrigets indlemmelse af Den Iberiske Halvø, Gallien og det sydligste af dagens Tyskland ophører det keltiske med at være en faktor på kontinentet. I de første århundreder af vores tidsregning forsvinder de fastlandskeltiske dialekter til fordel for vulgærlatin og germansk.

I den sammenhæng må det germanske folk *frankerne* nævnes; de havde hjulpet romerne som lejesoldater og grænsevagter, og bredte sig under det fjerde århundredes folkevandringstid, delvis på romernes egen foranledning, fra deres base ved Rhinen og ind på (tidligere) keltisk territorium i Nordgallien/Belgien. Derfra udvidede de rykvis deres rige mod syd. Endskønt frankernes indflydelse efterhånden mindskede, og de vulgærlatinske dialekter (senere kaldet oldfransk) endte med at dominere området, blev det gamle Gallien, "Kelterlandet", omdøbt til Frankrig – Frankernes Rige (eller *Frakkland*, som det hedder på islandsk).

Mange
europæiske
stednavne

Gammelt svejsk frimærke med landets latinske (og keltiske) navn Helvetia (Wikimedia)

fortæller stadig om den keltiske tid: Ud over de

ovennævnte *Galicien* og *Böhmen*, har vi blandt andet *Paris*, *Trier* og *Belgien*, der henholdsvis er opkaldt efter stammerne *parisi*, *treveri* og *belgae* – de egenrådige belgere, som romerne frygtede. Og hvis man kigger på et frimærke fra Svejts, kan man se at det land på latin hedder *Helvetia*, efter det keltiske folk *helvetii* eller *helvetierne*.

De keltiske dialekter har også efterladt ord i deres gamle nabosprog. På baskisk er blandt andet ordene *arraun* 'åre' og *mando* 'muldyr' af keltisk oprindelse, mens fransk har godt og vel hundrede [ord der stammer fra gallisk](#), heriblandt *chemise* 'skjorte' og *mouton* 'får' (som anglofile også kender fra det engelske ord *mutton* 'fårekød').

Og sjovt nok benytter både baskisk, fransk og moderne keltiske sprog sig af et tyvetalssystem, hvilket adskiller dem fra de fleste andre sprog i Europa (men ikke fra dansk!): baskisk *laurogei* (*lau* '4' + *hogei* '20'), fransk *quatre-vingts* og walisisk *pedwar ugain* betyder alle 'firsindstyve' (fire gange tyve), firs. De germanske ord for 'jern' – såsom dansk *jern* og *isen*- (i isenkram), tysk *Eisen* og engelsk *iron* – stammer muligvis også fra keltisk. (La Tène-kulturens jernsmede var blandt Europas fremmeste.) Det gælder sandsynligvis også ordet [rige](#) (som i *kongerige*, beslægtet med det latinske *rex* og det galliske *rix*, jf. Cæsars modstander Vercingetorix).

Endelig har moderne dansk, som regel via latin, engelsk, fransk eller tysk, modtaget en stribe ord af keltisk oprindelse: *boheme* (< Böhmen), *ambassade*, *kærre* og (station) *car* (gallisk), *hooligan*, *slogan* og *whisk(e)y* (gælisk), for ikke at tale om alle de moderne begreber der er opstået af navne med den gæliske forstavelse *mac* 'søn af', fra *mac* (Macintosh-computer) til *bignac* (McDonald's-hamburger).

Mens vulgærlatin og germanske dialekter erstattede keltisk på fastlandet, overlevede keltisk sprog og kultur – i den grad de to størrelser måtte hænge sammen – på øerne Irland og Britannien. Det beror igen på historiske forhold: Irland blev aldrig erobret af romerne og fik lov til at sejle sin egen sø. Britannien blev erobret forholdsvis sent, og det nordlige Skotland, med dets ringe landbrugsjord og krigeriske befolkning – kaldet *picti* 'piktere' – gad romerne ikke bruge kræfter på. I år 43 besatte romerne (det sydlige) Britannien, og underlagde sig øen i etaper, op til det sted hvor kejser Hadrianus i 120'erne så sig nødsaget til at markere Romerrigets nordgrænse med en forsvarsmur (i det moderne Storbritannien kendt som [Hadrian's Wall](#)). Okkupationen varede frem til tiden omkring goternes angreb på Rom i 410.

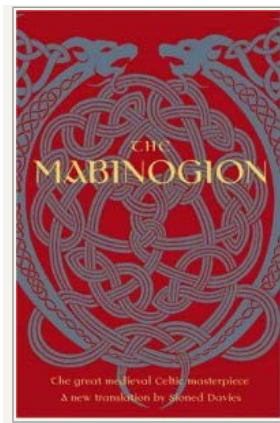
P og Q

Omkring år 500 fvt. førte forandringer i de europæiske handelsruter til uroligheder i Centraleuropa, og som en følge af nye magtforhold opstod den ovennævnte La Tène-kultur. I det samme tidsrum opstår der angivelig en ny slags keltisk, af moderne sprogforskere kaldet *P-keltisk*. Navnet beror på at en oprindelig *kw*-lyd (som i engelsk *Queen*) i disse dialekter ændrede sig til *p*. De gamle dialekter, der beholdt *kw*-lyden, kalder forskerne for *Q-keltisk*. Man har ikke kunnet enes om hvorvidt *P-keltisk* opstod i Britannien, eller i Gallien, hvorfra det i så fald senere må have spredt sig over Kanalen. Irland (og Iberien) forblev *Q-keltisk*.

Hvad vil det så konkret sige at et sprog er *P-* eller *Q-keltisk*? Lad os tage ordet *hvad*: Den danske skrivemåde røber at ordet engang har haft to startkonsonanter (ligesom det stadig har blandt ældre talere på landet i Nordjylland). *H*et er en svækkelse af en tidligere *k*-lyd, *v*et af en

Germanske og keltiske kongeriger i Britannien, omkring år 800.

Q-keltisk versus P-keltisk: Det gæliske element *mac* (forkortet *mc*) betyder søn (af). På walisisk er det blevet til *mab*, og indgår blandt andet i navnet på sagnsamlingen Mabinogion.

tidligere *w*-lyd. På latin er de gamle lyde smukt bevaret i *quod* ("kwod"), og på forskellige vest-indoeuropæiske skriftsprog er *kw*-elementet stadig synligt: fransk *quoi*, spansk *qué* (udtales "ke"), engelsk *what*, tysk *was*, islandsk *hvað* (udtales kvað), nynorsk *kva*, irsk *cas*. Men på walisisk hedder det *beth*. Bethbeha'r?

Man regner med at *kw*-lyden på latin, og indoeuropæisk før det, oprindeligt har været én lyd, et *k* udtalt med rundede læber. Prøv at sige *k* mens du puster et stearinlys ud! Når man allerede har lavet trutmund, er vejen kort over til *p* eller *b*. Det fandt walisernes forfædre også ud af. De walisiske spørgeord klinger stadig spøjst i vores andres Q-tuned ører: *pwyl* 'hvem', *ble* 'hvor', *pam* 'hvorfor'.

Da romerne forlod deres britiske koloni, så den keltiske sprogsituation sådan ud: På kontinentet var de keltiske dialekter ved at være ude af billedet; i Irland talte man irsk (Q-keltisk), og i Britannien talte man britisk (P-keltisk) – lige bortset fra det nordlige Skotland, hvor pikterne levede (uklarlagt sprog, måske med keltiske islæt).

Rule, Britannia!

En "brite" er altså oprindeligt en betegnelse for en P-keltisktalende indbygger af øen Britannien. Af grunde jeg ikke har kunnet læse mig til – måske fordi romersk Britannien ikke var så strategisk vigtig for Rom – fik briterne relativt frie tøjler under romerne. Der opstod en britisk-romersk overklasse der talte latin, men latin vandt aldrig fodfæste blandt de brede lag af folket, sådan som det skete i Gallien. På mange måder viste romertiden sig at være en guldalder for briterne. Hvor de før havde bestået af indbyrdes konkurrerende, dårligt organiserede stammer – der som de oprindelige keltere andre steder ikke grupperede sig i byer – kunne de under Pax Romanum udvikle en større fællesskabsfølelse og lære af romernes organisatoriske og militære færdigheder. Romerne grundlagde byer som London (Londinium) og Manchester. Arthur-sagnene minder om denne erindrede guldalder, hvor en helt var en helt, en kvinde var til at dø for, borgene var store og prangende, og harpespillet og maden ingen ende tog.

Da romerne trak sig ud, opstod der et magtvakuum. Briterne var blevet samlet og militært skolet, men det var alligevel ikke nok til at de kunne forsvare deres ø mod yderligere invasioner udefra. I det femte århundrede blev de angrebet på to fronter:

- På vestkysten gik deres fjerne slægtninge irerne på strandhugst. Det gik dog mest ud over pikterne i nord: Irerne etablerede en koloni i det skotske højland. Moderne skotsk-gælisk stammer fra disse kolonisters irske sprog, og der er stadig en stor lighed mellem irsk og skotsk-gælisk. Ad åre udviklede det irske sprog på øen Man sig også til et selvstændigt sprog, *mansk*.
- I Sydøst gik anglerne, saksere og jyder i land. Disse germanske folkeslag var presset af voksende befolkninger og folkevandringer på fastlandet, og var på jagt efter et nyt hjemland. Problemet var bare at den ø de kom til, var beboet i forvejen.

Vi kan takke anglernes, saksernes og jyderens overlegenhed for at vi i dag lærer engelsk i skolen (ellers ville vi måske have lært "amerikansk keltisk"). Det lykkedes de germanske folk at underlægge sig kelterne i det der siden kom til at hedde England, Anglernes Land. Og der opstod et eget angelsaksisk sprog, formoderen til moderne engelsk. (Jyderne hører man ikke ret meget om; ifølge historikermunken [Bede](#) (8. århundrede) slog de sig ned i Kent og på Isle of Wight.)

Men angliceringen af Britannien skete ikke uden modstand, og er stadig en igangværende proces. Store dele af briterne blev assimileret og blandet med germanerne. Nogle flygtede til randområderne, der længe fik lov til at blive ved med at være keltiske: Cornwall, Wales og Kumbrien (*Cumbria*, det allernordligste England/sydligste Skotland). I disse områder udviklede britisk sig til henholdsvis kornisk, walisisk og kumbrisk. Kumbrisk uddøde i det 10. eller 12. århundrede, men overlever i stednavne og i remser som lokale hyrder bruger (eller brugte) til at tælle får. Disse okker gokker gummiklokker-lignende remser, populært kaldet [Yan Tan Tethera](#) efter de tre første ord i én af dem, er helt klart levn efter den gamle britiske talrække.

Presset fra de germanske stammer førte dog også til en keltisk ekspansion: I det 5.–7. århundrede bosatte walisiske og korniske "bådflugtninge" sig på genbo-halvøen Armorica, som Cæsar i sin tid havde erobret som en del af Gallien. De nyankomne briter blandede sig med lokalbefolkningen, men det britiske sprog bed sig fast, og blev med tiden til *bretonsk*. Frem til 1491 var Bretagne et selvstændigt hertugdømme. Det har dog, ligesom Skotland, hele tiden været kulturelt tvedtelt, med bretonsk i den vestlige del (*Breizh-Izel* 'Nedrebretagne') og den lokale latinske dialekt [gallo](#), senere i parløb med fransk, i den østlige del (*Breizh-Uhel* 'Ørebretagne').

Det er faldet mange franskmænd og bretonere tungt for brystet at deres "indfødte" sprog skulle være kommet fra Britannien. Man har prøvet at argumentere for at bretonsk snarere var en efterkommer af det gamle gallske sprog. Den britiske indvandringsbølge er antagelig så småt begyndt *inden* den angelsaksiske invasion af Britannien, og på den tid har der *muligvis* været folk i Armorica der stadig talte gallske dialekter, og det *kan* have sat sine spor i bretonsk. Uanset hvordan man vender og drejer det, er bretonsk et britisk sprog, og søstersprog til kornisk og walisisk. Det gamle Armoricas nye navn Bretagne (*Breizh* på bretonsk, *Brittany* på engelsk) betyder faktisk Lillebritannien, som en kontrast til det gamle moderland (Stor)Britannien. I mange århundreder var der flittig bådkontakt mellem Bretagne, Cornwall og Wales, og så længe forskellene mellem de tre sprog var overkommelige, må

der have eksisteret et slags "P-keltisk Skandinavien".

I forbindelse med koloniseringen af Bretagne var der også nogle briter der slog sig ned på den galiciske nordkyst på Den iberiske halvø. Denne koloni, i eftertid kaldet *Britonia*, blev dog hurtigt integreret i den omgivende befolkning, som ikke var keltisk. (Keltibererne blev ligesom gallerne romaniseret.)

I nord trængte de germanske stammer efterhånden ind i Skotlands germanske sprog, *scots*, der traditionelt er blevet talt i det skotske lavland, mens gælisk har været sproget i højlandet.) Klemte inde som de var mellem germanere og irere, forsvandt pikerne som et selvstændigt folk i den sidste ende af det første årtusind.

Jeg springer let og elegant hen over vikingernes besættelse af det germanske England (Danelagen) og det keltiske Irland, da den ikke på langt nær havde den samme indvirkning på de keltiske sprogs skæbne som angelsaksernes invasion. Jeg vil blot nævne at den norske besættelse af Irland (9. og 10. århundrede) førte til en større irsk enhedsfølelse og til et mere organiseret irsk samfund; blandt andet grundlagde vikingerne Dublin og indførte et pengebaseret handelsvæsen. Alle forskellene til trods, så påmindet det om den opdragerrolle romerne fik i Britannien. Og ligesom romerne havde vikingerne også sans for kolonial slaverivirksomhed; de irske trælles samlede bidrag til den nordatlantiske vikingekultur er endnu ikke blevet undersøgt til bunds. (Genetiske undersøgelser tyder på at en ikke ringe andel af Islands befolkning har irske formødre.)

Den normanniske invasion af Britannien og Irland, påbegyndt af Vilhelm Erobreren i 1066, får stor betydning for det engelske sprog, men ikke nævneværdigt for de keltiske. Det bringer dog de første normannisk-engelsaksisktalende kolonister til Irland.

I det 15. århundrede er mansk blevet så forskelligt fra irsk og skotsk-gælisk at det regnes for et selvstændigt sprog.

Dermed er alle de moderne keltiske sprogsamfund etableret: De tre gæliske sprog i nordvest – irsk i Irland, skotsk-gælisk i det skotske højland og på Hebriderne, mansk på Man; og de tre britanniske sprog i syd – walisisk i Wales, kornisk i Cornwall og på Scilly-øerne, og bretonsk i den vestlige halvdel af Bretagne.

På vej ud i Atlanterhavet?

Fra et angelsk, saksisk og jysk perspektiv var invasionen af Britannien en succes: I løbet af et par århundreder blev det sydøstlige Britanniens keltiske grupper enten assimileret eller dræbt, og de trængte germanske folkeslag kunne bygge deres nye hjem i de områder der omkring år 800 samledes til kongerigerne Sussex, Kent, Essex, East Anglia, Wessex, Mercia og Northumbria. De tilsvarende kun næsten det moderne England: Cornwall, kaldet West Wales eller Dumnonia, var stadig et selvstændigt, keltisk rige, mens Northumbria, der gik et stykke ind i Skotland, delte breddegrader med det kumbrisktalende Strathclyde ("Kumbrien"). Angelsaksernes naboer mod vest, der stadig talte det oprindelige britiske sprog, blev på angelsaksisk kaldet *wealas* 'fremmede'. (Det samme ord har vi på dansk, når noget lyder som det rene kauderwælsk.) Deraf navnene *Wales* og *Cornwall* (halvøens latinske navn *Cornubia* + *wealas*).

De keltiske naboer fik ikke lov til at være længe i fred: Wessex-kongen Athelstan driver i år 936 kelterne ud af Exeter og skubber grænsen mellem Cornwall og England frem til floden Tamar. Ca. 200 år senere er Cornwall blevet politisk indlemmet i Wessex. Det væsentligt større Wales erobres af kong Edvard I i 1283–4, men landet integreres først politisk i England fra og med 1535 (med den første såkaldte *Act of Union*). Titlerne *Prince of Wales* og *Duke of Cornwall*, som i dag begge

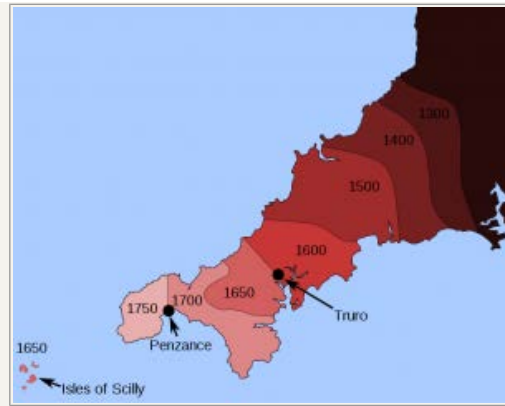

indehaves af prins Charles, er meget sigende. Sammenlign "de venders og goters konge", som danske monarker længe lod sig kalde (frem til 1972 og Dronning Margrethe).

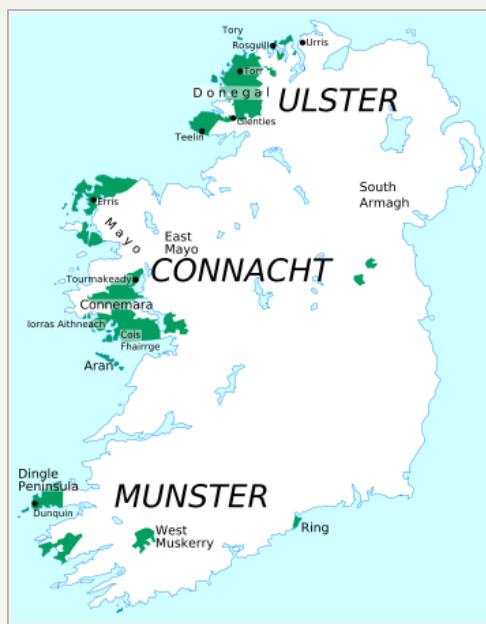
På den anden side af Kanalen annekteres Bretagne af Frankrig i 1491. Skotland og Irland underlægges England i løbet af det 17. århundrede, og integreres via nye *Acts of Union* politisk i det ny "Forenede Kongerige" i henholdsvis 1707 og 1800/1801. Øen Man blev gjort til et lydland under den britiske krone i 1765.

Den politiske udvikling går hånd i hånd med en spredning af regerings- og embedsmandssprogene engelsk og fransk, og et tilsvarende domænetab for de keltiske sprog. (Det gælder i øvrigt også for det nordiske sprog *norn* – tæt beslægtet med færøsk – der indtil det 17.–19. århundrede blev talt på Orkney og Shetland og Skotlands nordøstligste udstikker Caithness.)

Indvandring bidrager også til at gøre de oprindeligt etsprogede keltiske områder tosprogede; her kan nævnes engelske kulminearbejdere i Wales i 1800-tallet og de germansktalende englændere og lavlandsskotter der fra 1600-tallet ankom Irland i store mængder som led i et bevidst koloniseringsprogram (i samme ombæring blev kimen til den moderne Nordirlandkonflikt sået).

Kornisks tilbagegang som samfundsbærende sprog i Cornwall og på Scilly-øerne.

Gaeltacht, de keltistalende områder i Irland

og tallet har holdt sig nogenlunde stabilt de seneste årtier.

Mest dramatisk har udviklingen været for bretonsk, der frem til 2. verdenskrig var det mest talte keltiske sprog med over 1 million brugere, men som i dag tales mere eller mindre aktivt af ca. 200.000.

I 1974 dør [Ned Maddrell](#), den sidste modersmåltaler af mansk.

Nyt liv

De keltiske sprogs historie kan virke som én lang nedtur. Omvendt er det ret fantastisk at der stadig findes keltiske sprog! Når tosprogede borgere i Frankrig, Storbritannien, Man eller Irland vælger at holde fast i deres minoritetssprog og sende deres børn i keltisksprogede skoler og børnehaver, på trods af at det ville være en smal sag at give slip og omfavne verdenssproget engelsk eller fransk, så fortæller det noget om hvor vigtigt sproget (og historien) er for den keltiske identitet. Faktisk er det så vigtigt at der blandt engelsksprogede familier i Wales er gået prestige i at sende børnene i walisisksprogede skoler. Men det mest

Dette er ikke stedet for et detaljeret studium af hvert et keltisk sprogs demografiske udvikling. Men tendensen er klar: De keltiske sprog har de seneste århundreder været på vej ud i Atlanterhavet.

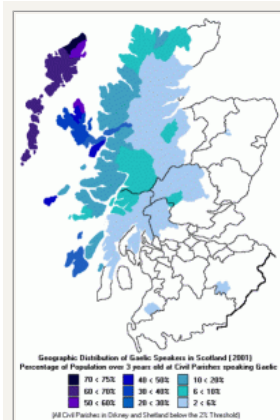
I 1777 dør [Dorothy "Dolly" Pentreath](#), der efter sigende var den sidste korniske modersmåltaler.

Walisisk, bretonsk, irsk og skotsk-gælisk blomstrer et stykke tid endnu, men ender i det 20. århundrede i nogen grad med at blive "turistsprog" der tales af en relativt lille del af befolkningen i sprogenes egne hjemlande.

Irsk tales især i Donegal, Connemara og andre vestlige områder, som tilsammen kaldes [Gaeltacht](#).

Skotsk-gælisk tales især i Nordvestskotland, med hovedvægt på Hebriderne; dette område kaldes [Gàidhealtachd](#).

Walisisk, med sin base i Nordwales, er nok det keltiske sprog der har klaret sig bedst; det tales af ca. 20 % af Wales' befolkning.

Gàidhealtachd, de keltistalende områder i Skotland 2001. Klik for læselige tal

utrolige udslag af denne higen efter rødder er at kornisk og mansk er genopstået fra de døde!

Da Dorothy "Dolly" Pentreath stillede træskoene i 1777, var hun ikke den eneste der havde kendskab til det korniske sprog. Der levede folk med nogen grad af korniskkompetence et godt stykke ind i det nittende århundrede, og på det tidspunkt var de første genoplivningsbestrebelse allerede søsat, inspireret af nationalromantikken og tidens voksende interesse for "antikviteter". Korniskbevægelsens "fader" hed [Henry Jenner](#) (1848 – 1934), og hans [Handbook of the Cornish Language](#) fra 1904 må tage en del af æren for at der i dag lever mennesker der er vokset op med kornisk som ét af deres modersmål. I 2010 åbnede den første kornisksprogede vuggestue.

På Man er der ligeledes børn der lærer at tale et genoplivet mansk, blandt andet i øens mansksprogede børnehaver og folkeskoler. Både kornisk og mansk er i dag levende litteratursprog.

Korniskbevægelsen har længe lidt under en retskrivningskrig der har været mindst lige så forbitret som den norske bokmål-nynorsk-konflikt; i 2008 blev der efter lange og hårde diskussioner dannet en *Standard Written Form* som skal tages i brug i skoler og offentlige instanser.

Der skorter ikke på kritikere der fordømmer både mansk og kornisk som "kunstige" og "spild af penge". Selvfølgelig er der dele af den oprindelige grammatik, ordforråd og udtale der er gået tabt. Men som "sprog i den moderne verden" har kornisk og mansk lige så meget livets ret som [israelsk hebræisk](#), der som bekendt ligeledes med fuldt overlæg blev vakt til live som talesprog, efter i adskillige århundreder at have ført en tilværelse som tekst- og ceremonisprog.

Mansk og kornisk er succes historier, der viser at udviklingen kan vendes hvis der bare er vilje til det. De er i dag beskyttet af Den europæiske pagt om regionale sprog eller mindretalssprog (ECRML – [European Charter for Regional or Minority Languages](#)). Det gælder også for skotsk-gælisk, walisisk og irsk i Storbritannien, samt for mansk (endskønt Man ikke som sådan er en del af Storbritannien). Organisationer til disse sprogs fremme modtager i dag betydelige mængder statsstøtte. Det har i 00'erne medført en vis vækst og optimisme i de pågældende sprogsamfund. (Og store mængder brok fra engelsksprogede skattebetalere der ikke helt kan se fidusen i at holde de keltiske sprog "intravenøst" i live.) Irsk i Irland og bretonsk er ikke omfattet af ECRML, da hverken Irland eller Frankrig har underskrevet pagten.

Organisationen [Celtic League](#) har siden 1961 talt de keltiske nationers sag. Dens formål er at værne om Irlands, Skotlands, Mans, Wales', Cornwalls og Bretagnes keltiske sprog og kulturarv, og at arbejde hen imod større selvbestemmelsesret for de keltiske områder. Mange keltiske nationalister er – ligesom baskiske og katalanske nationalister – varme EU-tilhængere, fordi et stærkt EU ifølge dem vil medføre at fokus flyttes fra nationalstaterne og hen på regionerne.

Grænsen for Celtic Leagues regionalmedfølelse blev dog nået i 1980'erne, da Galicien prøvede at blive medlem. Galicien har som beskrevet en keltisk fortid og en keltisk kulturarv der stadig kan fornemmes i området. CL afviste dog ansøgningen med en begrundelse om at "an area is Celtic if a Celtic language was spoken as a historical community language, within living memory."

Der arrangeres jævnligt fælleskeltiske festivaler, og det keltiske kulturliv blomstrer, blandt andet som en følge af de muligheder internettet giver. Den traditionelle walisiske musik- og digterfestival [Eisteddfod](#), som er opstået i den tidlige middelalder, lever i dag i bedste velgående. Der udgives skriftlige publikationer og transmitteres radioprogrammer på alle de keltiske sprog, mens der (foreløbig) kun vises fjernsyn på irsk, skotskgælisk, walisisk og bretonsk.

Alle seks keltiske sprog har hver sin wikipedia: [walisisk](#) (cy), [kornisk](#) (kw), [bretonsk](#) (br), [skotsk-gælisk](#) (gd) og [mansk](#) (gv)

De keltiske nationers flag sat sammen til ét. Galicien er også kommet med. I midten er der et gammelt keltisk spiraltegn. Fra klokken 12 og med uret repræsenterer flagene følgende lande: Irland, Skotland, Cornwall, Man, Wales, Bretagne og Galicien

Som en kuriositet vil jeg lige nævne de keltiske kolonier i Amerika. Der er stadig et par tusinde canadiere med skotske aner der taler skotskgælisk på [Cape Breton](#)-øen uden for Nova Scotia (som i øvrigt betyder Ny Skotland på latin!) I 1865 blev der etableret en walisisk koloni – kaldet [Y Wladfa](#), 'Kolonien' – i Chubut-provinsen i det sydlige Patagonien, Argentina. Den walisiske arv er særligt mærkbar i byerne Trelew, Trevelin og Gaiman; her tales walisisk stadig af nogle få tusinde mennesker. I 2000-tallet har også patagonsk walisisk fået et boost, og flere sprogglærere fra Wales har været på argentinsk visit.

Mærkelige mutationer

Nu er vi endelig kommet til rosinen i pølseenden... For hvordan er de så, disse keltiske sprog?

Det første vi skal være klar over, er at skriftbilledet kan føre os på afveje. Kornisk og bretonsk har en nogenlunde ligetil retskrivning, men de andre sprog kræver væsentlige forkundskaber inden man kan læse dem. Det gælder især for irsk og skotsk-gælisk, der er fulde af bigrafer (to tegn = én lyd, såsom det danske *ng* i *lang*), trigrafer (tre tegn = én lyd, såsom det tyske *sch*) og "stumme" vokaltegn, der først og fremmest står der for at vise om nabokonsonanten skal udtales en anelse længere fremme (palataliseret, med j-klang) eller bag (velariseret) i munden. Dermed kan ordene give et temmeligt rabiat førstehåndsidndtryk. Eksempelvis udtales den kendte irske hilsen *Céad míle fáilte* ('hundrede tusind velkommen') "ked miljø faltje". Det irske navn på hovedstaden Dublin, *Baile Átha Cliath*, udtales "blaklie". *Taoiseach* 'statsminister' udtales "tisjekh" (med Bach-lyd til sidst).

Irsk, skotsk-gælisk og walisisk retskrivning kender ikke til tegnet *k*, *c* udtales derfor altid som dansk *k*, medmindre det står i kombinationen *ch*, som udtales som tysk *ch* i *ach*! (Denne udtale kan også høres i det engelske ord *loch*, som engelsk har lånt fra gælisk som en benævnelse på skotske søer, fx Loch Ness.) Vi har allerede mødt Ceridwen, hvis navn selvfølgelig udtales "Keridwen". På bretonsk er det lige omvendt, der forekommer *c* kun i kombinationerne *c'h* (*ach*-lyd, som fx i *c'hwech* 'seks') og *ch* (sj, såsom i *chistr* 'cider'). Ellers er der *k* overalt.

Walisisk retskrivning har flere eksotismer. *W* udtales som "u", *u* udtales som "i" (i Sydwaes) og *f* som "v" (ligesom i det engelske ord *of*). For at markere en f-lyd, skriver man *ff* (jf. det engelske ord *off*). *Mae'n bwrw glaw* 'Det regner' udtales "majn buru glau". Hvis introens Afagddu havde en telefon, kunne man sige *ffôn Afagddu*, der udtales "faån avagði" og betyder 'Afagddus telefon'.

Endelig har vi den ærkewalisiske lyd *ll*: *ll* står for et ustemt l og lyder som [hl] eller som "ch l" i det tyske "*ich liebe dich*". Læg undersiden af tungespidsen op mod fortænderne og pust.. Nu ved du hvordan Andrew Lloyd Webber *egentlig* skal udtales!

I mandske tekster kan man løbe ind i tegnet *ç*, som blot viser at kombinationen *ch* skal udtales med *chip*-lyd og ikke med *ach*-lyd. I bretonsk kan man se tegnet *ñ*. Det er stumt, og bruges blot til at vise at den foregående vokal er nasal (udtales både gennem næsen og munden), som i *chañs* "sjäs", 'held'. Bretonsk er i øvrigt det eneste keltiske sprog der har nasale vokaler; det skyldes indflydelse fra nabosproget fransk.

Trykket ligger generelt på første stavelse i de gæliske sprog, og på næstsidsde stavelse i de britanniske sprog.

Nu hvor vi har fået ryddet retskrivningsforvirringen lidt af vejen, kan vi opregne nogle af de keltiske sprogs særtræk:

- Keltisk har mistet det gamle indoeuropæiske *p* i forlyd. Latinsk *pater* 'far' hedder *athair* på irsk. (På germansk, og dermed dansk, er denne lyd blevet til *f*: fader.)

- Keltisk har ordstillingen VSO, det vil sige at først kommer verbalet, så kommer subjektet, så kommer alt det andet. Den førnævnte walisiske sætning *Mae'n bwrw glaw* 'Det regner', er en sammentrækning af *Mae hi yn bwrw glaw* 'Er (verbal) hun (subjekt) i kastningen af regn', 'Hun er ved at kaste regn'. Ordet *bwrw* kaldes i denne sammenhæng et verbalsubstantiv, og det er en meget almindelig måde at danne sætninger på i moderne keltiske sprog.

- I det hele taget bruges der mange sætninger med hjælpeverber (perifrastiske sætninger). Der har været spekuleret i om engelsks flittige brug af konstruktioner som *I'm going to* og *How do you do* skyldes keltisk påvirkning. Sammenlignet med andre germanske sprog er det nemlig ret påfaldende. (En anden løjerlighed er at engelsk har bevaret de gamle germanske lyde *w* [som i *wish*], *þ* [som i *think*] og *ð* [som i *this*]. De er forsvundet fra alle de andre germanske sprog: selv islandsk, der har bevaret *þ* og *ð*, mangler *w*. Men alle tre forekommer i walisisk og kornisk!)

- Præpositionsudtryk i en del sammenhænge hvor andre indoeuropæiske sprog ville bruge verber, fx walisisk *Oes arian gennyh?* "Er penge med-je?" , dvs. 'Har I penge?' *Gennyh* viser i øvrigt en anden keltisk specialitet, nemlig at enkelte præpositioner kan bøjes i person. (Det kender mange også fra spansks *contigo*, *conmigo*, *consigo* 'med dig, mig, sig'. På keltisk er der flere af slagsen.)

- **MUTATIONER**. Dette fænomen fortjener at skrives med stort, da det er noget af det mest særprægede keltiske overhovedet. Det fandtes ikke på fastlandskeltisk tid, men er siden opstået i alle de økeltiske sprog. Kort fortalt handler det om at udtalevariationer i startlyd er blevet grammatikaliseret, gjort til en del af sprogsystemet. På dansk er det fx svært at sige at man har været "i Italien". Nogle mennesker siger måske, uden at være klar over det, at de har været "ijitalien". Hvis det så gik hen og blev en regel i sproget – at det hed "til Italien" men "i Jitalien", så ville vi nærme os keltiske tilstande. Måske ville præpositionen *i* ligefrem forsvinde, så man kunne nøjes med at sige "Jitalien". I de keltiske sprog er de faktorer der i sin tid triggede lydvariationen, netop (som regel) blevet "usynlige", og derfor kan de såkaldte mutationer virke som det rene hokuspokus.

De ord (navnlgt men ikke kun substantiver) man finder i en keltisk ordbog, kan med andre ord skifte konsonant i startlyd, alt efter hvad deres grammatiske funktion er. De muterer, som det så dramatisk hedder. Tjek fx hvordan det irske ord *cara* 'ven' forandrer sig, alt efter hvad ordet *a* skal betyde:

a cara 'hendes ven'
a chara 'hans ven'
a gcara 'deres ven'

Da jeg var ved at researche den walisiske udvandring til Patagonia, stødte jeg flere gange på formerne Batagonia (*o Batagonia* 'fra Patagonien'), Phatagonia (a Phatagonia 'til Patagonien') og Mhatagonia (*ym Mhatagonia* 'i Patagonien'). Jeg kommer igen til at tænke på historien om Gwion, og hvordan han er "den samme" gennem alle sine forskellige gestalter!

Europas indianere

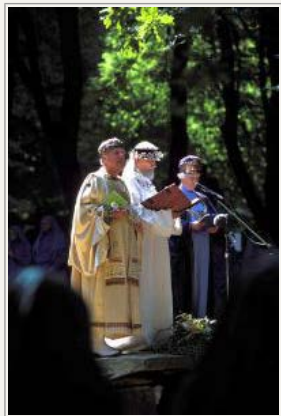
"For mange er 'keltisk' en tryllepose, som det meste kan proppes ned i, og det meste trækkes op af."

Sådan beklagede Ringenes Herre-forfatteren J.R.R. Tolkien sig under et [foredrag](#) han holdt i 1955. Her lovpriste han det walisiske sprog, men advarede også mod at blande begreberne sammen: Først og fremmest fandtes der ikke en særlig "keltisk race", pointerede han. Efter angelsaksernes erobring af England skete der et sprogskifte; det bliver en forenkling at sige at "germanerne" fordrev "kelterne". Da det tit er hændt at en gruppe mennesker forlader ét sprog til fordel for et andet, fortæller et områdes sprog ikke nødvendigvis noget om hvor indbyggerne "stammer fra". Hvis dét var tilfældet, ville fx afroamerikanerne stamme fra England. Det er heller ikke sikkert at "etniske danskere" stammer fra de russiske stepper – selvom vi (i dag) taler et indoeuropæisk sprog.

Det skal lige indskydes at Tolkien selv spillede meget på det keltiske i sine værker. Faktisk er hans kunstsprog sindarin stærkt walisiskinspireret, og benytter sig blandt andet også af mutationer. Tolkien mente øjensynligt at dele af personligheden kunne gå i arv, og at *Ringenes Herre*-navnene derfor kunne vække "genklang" i engelske læsere, hvis fjerne forfædre nok har været vant til at høre keltisk omkring sig. (Han havde i hvert fald ret i at walisiskinspirerede navne som *Aragorn*, *Legolas* og *Galadriel* klinger både smukt og middelalderagtigt – og det har eftertidens fantasyforfattere sandelig også benyttet sig af, tjek fx Christopher Paolinis [Eragon](#).)

'Keltisk' lader stadig til at være en tryllepose – hvis man sætter det foran begreber som 'healing', 'meditation', 'bøn' eller for den sags skyld 'tiger', stiger salgbarheden straks. Og det på trods af at de færreste af de potentielle købere har et begreb om keltisk sprog eller historie. Faktisk roder vi danskere særligt meget rundt i det, når vi gang på gang kalder Storbritannien for England.

En af de første til at tale om "keltiske sprog" var den walisiske sprog- og naturforsker [Edward Lhuuyd](#) (1660–1709). I starten af 1700-tallet var han i det vestlige Cornwall for at studere kornisk mens det endnu blev talt på gadeplan, og i 1707 publicerede han en bog hvor han påpegede lighederne mellem de gæliske og de britanniske sprog, og hvor han påstod at de sidstnævnte stammede fra Gallien. På den måde kunne de irsk-, mansk-, skotsk-gælisk-, walisisk-, kornisk- og bretonsktalende sættes i forbindelse med hinanden, og med den centraleuropæiske guldalder. Efterhånden opstod begrebet "en kelter", som en slags overnational (ur)identitet.

Var det sådan? Bretonere iført ceremonielt druidehabit under Goursez Vreizh, Breizh (Bretagnes) gorsedd-ceremoni, i 1999.

I det 19. århundredes (national)romantik fik "kelterne" vind i sejlene, og identitetshungrende irere, Man-boere, skotter, walisere, Cornwall-folk og bretonere fandt ny styrke og selvtillid i "den keltiske fortid". I Wales skabte [Edward Williams](#) den fuldstændigt historieløse *Gorsedd*-ceremoni – i et forsøg på at genoplive fortidens druide ritualer. I Skotland digtede James Macpherson *Ossian*-kvadene og lod som om de byggede på gamle kilder – skotterne skulle nemlig også have et nationalepos!

Den romantiske idé om "den ædle kelter", der som en anden kong Arthur forsvarede sin frihed mod de hensynsløse romerske eller germanske herrefolk, er lige så meget en konstruktion som romernes idé om "den vilde kelter". De to keltere, den ædle og den vilde, er faktisk en nøjagtig pendant til de gamle stereotype forestillinger om "den ædle indianer" kontra "den vilde indianer". Deraf artiklens overskrift.

Comanchen Paul Chaat Smith har i bogen [Everything you know about Indians is wrong](#) harcelleret med den måde hvorpå immigranter til Nordamerika har slået kontinentets hundredvis af oprindelige folkeslag sammen til én kategori, "indianere". I stedet for mennesker af kød og blod, med vidt forskellige sprog og traditioner, er "indianerne" blevet

romanticeret om til nogle mytiske skikkelser, der har forbindelse til ånderne, danser powwow og på en eller anden vis er sundere og mere "autentiske" end vi andre. Det sidste skud på stammen er at "indianerne" er blevet gjort til repræsentanter for "Det Ægte USA" eller "Det Ægte Canada". "De andre" er blevet "sådan som vi egentlig er".

På samme måde bliver keltisk-begrebet brugt til alt og intet – især af ikkekeltisktalende. Englændere bliver kaldt for "briter", og "britisk" ("britannisk") bliver brugt som et neutralt begreb der dækker over det faktum at Storbritannien er fuldstændigt domineret af det ene af de fire landes sprog og hovedstad. Det engelske nationalistparti *BNP* – *British National Party* – lader ikke til at være spor klar over britisk-begrebets keltiske rødder.

I tegneserien Asterix genfortolkes gallerne som "franskmænd". De gæve gallere optræder som repræsentanter for "Det Ægte Frankrig", der forsvarede sin frihed over for de skøre romere. Men faktisk er det romerne der plantede kimen til det sprog der blev til fransk, så måske var det dem serieskaberne Goscinny og Uderzo burde heppe på...

Kimbrerne – er Danmark berettiget til en plads i Celtic League?

Til slut skal vi lige et smut forbi [kimbrerne](#). Dette folk er kendt fra græske og romerske historikere (blandt andre Strabo og Livius), der fortæller at kimbrerne i det 2. århundrede fvt. brød op fra et land langt mod nord, stødte sammen med den keltiske stamme bojerne (boii) i Centraleuropa, og marcherede ind i Italien, hvor de flere gange vandt over romerne, indtil de blev endegyldigt besejret ved byen Vercellae i år 101 f.v.t.

Var kimbrerne keltere? Det var de måske. Nogle af navnene på deres ledere er nemlig blevet nedskrevet – og de er keltiske nok. Og ordet *kimbrerne* (*cimbri* på latin) minder om *Cymru*, det walisiske navn for

For kelterne var den store gryde eller kedel et symbol på genfødsel. Derfor genfinder vi den i utallige sammenhænge, fra Ceridwens troldegryde til den gryde som Asterix-tegneseriens

Wales.

Boede kimbjerne i Himmerland? Det har længe været en populær idé. Den beror på en lydovergang $k > h$, der adskiller de germanske sprog fra fx latin – sammenlign de ovennævnte ord *hvad* og *quod*. På

det grundlag har mange danskere, heriblandt den berømte himmerlandsforfatter Johannes V. Jensen, villet se Himmerland som "Kimbrierland". Men man ved det ikke – hverken om kimbjerne var keltere, eller om de boede i Himmerland.

Derfor skal den danske regering nok vente lidt med at sende en optagelsesansøgning til Celtic League...

Obelix fik superkræfter af at falde i som spæd. Gundestrupkedlen – udstillet på Nationalmuseet – har traditionelt været betragtet som et stykke keltisk eksport til Danmark. Andre hævder dog at den stammer fra Thrakien (Bulgarien, Rumænien).

Videre læsning

Nora Chadwick: [The Celts](#)

John Rhys: [Celtic Britain](#)

Hvis man kan læse tysk, skal man kigge efter parlørserien [Kauderwelsch](#). De har udmærkede, små introduktioner til alle de keltiske sprog (pånær mansk).

[Mabinogion](#) – den bedst kendte samling af waliske myter; findes i mange udgaver

Jacqueline Gibson og Gwyn Griffiths – [The Turn of the Ermine](#) – An anthology of Breton Literature

Tim Saunders (red.): [Nothing Broken](#) – Recent Poetry in Cornish

Bjørn A. Bojesen

skribent, magister og højskolelærer

[Danish blog](#)

Læs også:

1. [Dressere](#) Dirigere Verbet at DRESSERE 'afrette, oplære' er lånt fra fransk dresser som foruden 'dressere' betyder: 'rette ud, gøre lige; anrette'. Det er igen lånt fra italiensk d(i)rizzare 'rejse op; surre...
2. [Europas små sprogs Melodi Grand Prix 2010](#) Liet 2010's plakat på bretonsk I morgen aften, lørdag den 27. afholdes det syvende 'alternative' europæiske Melodi Grand Prix i An Oriant i Breizh, eller på fransk, og dermed dansk:...
3. [En rejsebog om Europas sproglige mindretal](#) I mange, også moderne, publikationer, kan man læse at nordfrisisk tales i Tyskland og Danmark. Det tales i virkeligheden kun som indfødt mindretalsprog i Tyskland – kun da Sydslesvig var...
4. [Baskisk – en kærlighedserklæring](#) Undurraga er én af de chilenske vingårde der har et baskisk navn. Baskisk blomstrer. Selv om man sagtens kan leve et helt liv i Danmark uden at høre sproget omtalt,...

Tagget med: angelsaksisk, baskisk, Bretagne, bretonsk, Britannien, britisk, Bøhmen, Cornwall, domænetab, ECRML, etruskisk, Europa, fastlandskeltisk, fransk, Galicien, gallisk, gallo, germanske sprog, gælisk, Irland, irsk, J.R.R. Tolkien, keltiberisk, keltisk, kimbjerne, klan, Kong Arthur, kornisk, kumbrisk, latin, lepontisk, Man, Mansk, ogham, Ossian, piktere, piktisk, revitalisering, Schweiz, Scots, sindarin, skotsk, Tyrkiet, vulgærlatin, Wales, walisisk, økeltisk

4 kommentarer

Anders Lotsson

2. oktober 2011 • 12:53

Angående kimbrier och Himmerland. Simrishamn i Skåne stavades på 1800-talet ibland Cimbrishamn med anspeling på kimbrierna. Det fanns fram till 1944 en tidning som hette Cimbrishamns-Bladet. I själva verket anser ortnamnsforskarna att Simrishamn har namn efter ån Svimber.

Svar

Peter Bakker

4. oktober 2011 • 00:27

Hvis nu kimbjerne udvandrede til Norditalien, og hvis nu det lokale kimbriske sprog der i Norditalien, der stadig tales af 2000 mennesker, tzimbri, er importeret nordfra, så talte disse udvandrere ikke keltisk, men et germansk sprog. Her lidt info om norditalisk kimbrisk:

<http://www.omniglot.com/writing/cimbrian.htm>

<http://www.cimbri.it/>

Men det er mere sandsynligt at de indvandrede fra Bayern i den sene middelalder.

En text på kimbrisk.

<http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcs/germ/zimbr/kat1813d/kat18.htm>

Svar

Ole Stig Andersen

4. oktober 2011 • 20:43

I Anders Børglum, et al. (2006), No signature of Y chromosomal resemblance between possible descendants of the Cimbri in Denmark and Northern Italy
<http://vetinari.sitesled.com/cimbri.pdf>
konkluderes det at cimbrerne i Italien er genetisk forskellige fra både de mennesker der i dag lever i Himmerland og fra den danske befolkning:

Historical sources suggest that a Northern European population known as Cimbri might have left descendants both in Denmark and Italy. Twenty centuries later, these descendants may be part of the Danish and Italian communities living in the Himmerland and Asiago regions, respectively. As the defeated Cimbri that possibly fled to the mountains of Northern Italy most likely would have been male (warriors), the present study investigated the possible Y chromosomal diversity of the two present populations using microsatellite markers and single nucleotide polymorphisms. While "Cimbri" from Himmerland resembled their geographical neighbors from Denmark for the Y-chromosome markers, "Cimbri" from Italy were significantly differentiated both from "Cimbri" from Himmerland and from Danes. Therefore we were not able to show any biological relationship for uniparentally transmitted markers.

Svar

Gerhard Schleu

8. oktober 2011 • 13:10

DNA in the Y chromosome is passed from father til son.
As much as we know has no male Cimbri settled down i Italy.
All male Cimbri, who was captured, was killed.
Only female Cimbri, which men was killed, settled down i Italy.

Svar

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.